

*Гринько Ю.М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,  
ORCID: 0000-0003-1957-025X*

*Hrynko Y., researcher of Training Research and Production Center of  
the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

## **ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ У РІШЕННІ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ**

### **THE EXPERIENCE OF FOREIGN STATES IN SOLUTION OF THE PROBLEM OF FORMING PATRIOTISM IN MODERN YOUTH**

*У статті проаналізовано зарубіжний досвід патріотичного виховання населення, досліджуються практичні підходи до формування патріотичної свідомості. Визначаються основні напрями державної політики в сфері патріотичного виховання в Україні і визначаються їх завдання. Обґрунтовуються можливості адаптації позитивного досвіду у вітчизняну практику.*

**Ключові слова:** *управлінські механізми, державне політика, патріотизм, виховання, особистість, державна влада, громадянськість, безпека, ідеологія, політика, освіта.*

*The article analyzes the foreign experience of patriotic education of the population, investigates practical approaches to the formation of patriotic consciousness. The main directions of state policy in the field of patriotic education in Ukraine are determined and their tasks are defined. The possibilities of adapting positive experience into domestic practice are substantiated.*

**Keywords:** *management mechanisms, state policy, patriotism, education, personality, state power, citizenship, security, ideology, politics, education.*

**Постановка проблеми.** Питання патріотичного виховання і громадянського становлення підрастаючого покоління сьогодні стало одним з актуальних завдань держави і суспільства. Необхідність у патріотизмі особливо велика в сучасній Україні, яка знаходиться на крутому історичному переломі. Саме в умовах сучасного розвитку ідея патріотизму може і повинна стати тим стрижнем, навколо якого сформується високі, значущі відчуття, переконання, позиції, прагнення кожної людини, її готовність і

здібність до активних дій для блага країни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасній науковій літературі обґрунтовується актуальність потреби вивчення досвіду патріотичного виховання окремих провідних країн світу, аналізуються особливості функціонування сфер патріотичного виховання. Певною мірою ці питання висвітлюються в роботах Г. Берченко, О. Діденка, В. Гарнійчук, Ю. Кальниша, В. Трощинського, Т. Безверхої та у доробках інших дослідників. Сучасний стан національно-патріотичного виховання в Україні теж покликаний враховувати зарубіжний досвід формування патріотичної свідомості у зв'язку із викликами для національної безпеки.

**Постановка завдання.** Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду патріотичного виховання громадян.

**Виклад основного матеріалу.** Одним з первинних завдань, що стоять перед Україною, є формування системи вищих традиційних цінностей, базисом для яких повинна стати ідея патріотизму. Як показують опитування громадської думки, проведені в молодіжному середовищі на тему патріотизму, ситуація в країні за останні роки стала проблематичнішою. На жаль, такі поняття як «патріотизм» і «громадянськість» так і не набули свого сенсу серед покоління, народженого на початку 90-х. Радикальна трансформація ціннісних орієнтацій української молоді за останні 30 років йде переважно у напрямі витіснення суспільно значимих цінностей суто індивідуалістичними і прагматичними, позбавленими духовного сенсу.

Молодь є великою громадською групою, що має специфічні соціальні, психологічні і інші риси, наявність яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їх соціально-економічне, суспільно-політичне положення, духовний світ, субкультура знаходяться в стані становлення, формування. Молодь – це той соціальний шар, який є носієм нових протиріч, оптимальних, життєво необхідних властивостей, що розвиваються, видозмінних від покоління до покоління. Молодь є найбільш мобільною частиною суспільства, що чинить активну дію на динаміку соціальної структури, зміни класового і шарового складу населення. Ось чому так важливо розуміння значення її потенціалу у формуванні «здорового» громадянського суспільства майбутньої України.

Цілеспрямована державна політика в зарубіжних країнах відносно молоді почала розвиватися на рубежі 50-60-х років ХХ століття. Стимулом для розвитку молодіжної політики послужила активізація протестного потенціалу молоді, «молодіжні бунти», «студентські революції», що прокотилися по низці країн Європи і США, що заявили про молодь як дієву силу громадського перевлаштування. Об'єднуючим чинником в державній молодіжній політиці зарубіжних країн є орієнтація на прийняті на міжнародному рівні документи, що визначають тенденції, принципи, підходи і напрями реалізації молодіжної політики. Документи ООН, Міжнародної ор-

ганізації праці, Всесвітньої організації охорони здоров'я, ЮНЕСКО, Ради Європи, поза сумнівом, мають значний вплив на розвиток молодіжної політики в країнах Євросоюзу, але, у той же час, кожна з європейських країн має своє молодіжне законодавство, особливості формування і реалізації молодіжної політики, обумовлені соціально-економічними, історико-культурними і іншими особливостями держави [4].

Молодіжна політика Німеччини, Франції, Великобританії, Швеції, Фінляндії спирається на нормативно-правові документи міжнародного рівня, основні державні закони і підзаконні акти, а також на спеціальні закони, що регулюють стосунки в молодіжній сфері, взаємодію молодого покоління і держави, громадських інститутів і так далі. Однією з країн з найбільш розвинутою законодавчою базою державної молодіжної політики являється Німеччина, що має давні традиції законотворчості в інтересах молоді. Німеччина - одна з перших країн, в яких була прийнята серія законодавчих актів захисту дітей і молоді.

У сучасній об'єднаній Німеччині на рішення проблем молоді спрямовані ратифіковані міжнародні акти, загальні закони країни - Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Федеральний закон про соціальну допомогу, Закон про сприяння працевлаштуванню. А також ряд законів, що стосуються особливих проблемних ситуацій дітей і молоді:

1) Закон про допомогу дітям і молоді;

2) Закон про поширення небезпечних для молоді письмових творів і змісту в засобах інформації;

3) Закон про захист молоді в громадських місцях;

4) Закон про охорону праці неповнолітніх;

5) Закон про сприяння працевлаштуванню;

6) Закон про цивільну (альтернативною) службу тощо.

Зокрема, в Німеччині діє ряд програм, серед них:

- Програма дій з поліпшення ситуації соціально обділених дітей і молоді: розвиток і шанси молоді у вогнищах соціальних проблем. У рамках програми здійснюється співпраця німецького Федерального фонду дітей і молоді з організаціями усіх сфер. Численні молодіжно-політичні організації і структури формують загальний пакет для ліквідації пропусків в мережі пропозицій для соціально обділених молодих громадян. Програма підтримує молодих громадян у стані соціальних проблем як в містах, так і в малорозвинених сільських районах. У рамках програми активуються разом з федеральними і інші грошові кошти, наприклад, засобу Європейського соціального фонду, відомств по праці і муніципалітетів [1].

- Програма дій проти витіснення і дискримінації на ринку праці і в суспільстві Ксенос. Ксенос - життя і робота в різноманітті. Програма фінансується із засобів Європейського соціального фонду (ЕБР). Діяльність Ксенос спрямована на координацію заходів, спрямованих проти виті-

снення і дискримінації, за допомогою методів боротьби проти ворожості до усього чужого, нетерпимості, расизму, та патріотизму.

У Франції державою і громадськими структурами реалізується великий пакет різноспрямованих молодіжних програм, у тому числі:

- «Проект М» (молодь у віці від 13 до 25 років) і «Виклик молодих» (від 15 до 28 років), які спрямовані на підтримку молодіжних ініціатив, що дозволяють підліткам і молоді активно брати участь в житті місцевих співтовариств, на підвищення соціальної стабільності, професійну і соціальну інтеграцію, підвищення рівня довіри молоді до влади;

- Програма «Нові послуги, нові робочі місця» спрямована на надання молодим людям, що не мають трудового досвіду, постійного місця роботи і можливості зробити кар'єру, а також на задоволення попиту на робочу силу в таких секторах, як додаткова освіта, захист довкілля, культура, забезпечення громадської безпеки, підвищення якості життя та ін.

Необхідно відмітити, що в Німеччині і Франції розвиненіша система державного регулювання економічних і соціальних процесів, і провідна роль у визначенні пріоритетів, здійсненні молодіжної політики відводиться державі, тоді як у Великобританії, Швеції держава формулює загальні підходи в молодіжній політиці, її цілі і пріоритети, основна ж роль в здійсненні конкретних молодіжних програм відводиться громадськості. Одним з механізмів підтримки молодіжних програм і проектів є надання державою допомоги у вигляді субсидій. Всі ці дії, які розраховані на підтримку молоді допомагають сформувати у молодого покоління почуття гідності та любові до своєї Батьківщини [3].

Так, у Фінляндії, згідно із законом про молодь, державні субсидії національним організаціям і їх регіональним відділенням розміщуються на основі фактичної роботи з урахуванням соціальної значущості діяльності і потреби в субсидії. Критерії виконання роботи: якість, об'єм і співвідношення витрат і ефективності діяльності.

Загальна субсидія не виділяється молодіжній організації, чією основною місією є проведення занять тільки в одній області освіти, дослідження і тому подібне; що переважно займається тред-юніонізмом; діяльність або субсидії яких регламентуються різними законодавчими актами або державні субсидії для яких поступають із спеціально виділених асигнувань в державному бюджеті.

У Франції склалася і функціонує система рад молоді, діюча на різних рівнях :

- Національна рада молоді - розглядає питання, пов'язані з молодіжною політикою, ініціює розгляд молодіжних проблем в уряді, представляє і захищає інтереси молоді. У структуру Національної ради молоді входять комісії, діяльність яких охоплює великий спектр молодіжних проблем: професійна зайнятість і здоров'я, залучення молоді в місцеве самов-

рядування та формування почуття національного патріотизму та відповідальності, розвиток молодіжних ЗМІ, дискримінація молоді та ін.;

- Рада молоді департаменту - взаємодія з префектурою в рішенні проблем молоді, обговорення питань, що цікавлять молодь, розробка і представлення пропозицій за рішенням молодіжних проблем;

- Місцеві ради молоді (на рівні муніципалітетів) представляють інтереси молоді на рівні місцевої влади, сприяють розвитку взаємодії молоді і місцевої влади, активізації цивільної свідомості молоді.

Оцінка положення молоді робиться і на міжнародному рівні. Так в опублікованій доповіді ООН сучасне покоління молоді розглядається як найосвіченіше покоління в історії людства, проте головною перешкодою при вступі в доросле життя залишається бідність і труднощі у пошуках гідної роботи.

У США, на відміну від Європи, велика увага приділяється військово-патріотичному вихованню. «Владні структури докладають значних зусиль, щоб в якості одного з аспектів патріотизму в цій країні визначити прямий зв'язок між любов'ю до батьківщини і схваленням (у тому числі і дією) усіх військових акцій, що проводяться збройними силами і спецслужбами США».

У США безпосередньо такі педагогічні терміни як «патріотичне виховання», «військово-патріотичне виховання» не застосовуються. Як правило, ці виховні процеси позначаються такими категоріями як «політичне утворення», «формування морального духу» і так далі. Процес вирощення патріотів і озброєння їх патріотичними якостями в США доцільно розглядати не як «процес дії» (це занадто вузько), а як цілеспрямовану, умисну діяльність державних і громадських організацій, різних соціальних інститутів по формуванню і розвитку особистості як громадянина-патріота своєї країни і спонуканню його до самоудосконалення.

До найважливіших умов виховання патріотизму у молоді США відносяться:

- формування якнайповнішого збігу інтересів: США як держави; Збройних сил США, безпосередньо кожного громадянина США в надійній національній безпеці своєї держави;

- наявність цілеспрямованої державної політики, що проявляється в повсякденній турботі і контролі з боку державних органів по формуванню у молоді високих патріотичних якостей.

Тому головною метою виховання в США є формування і розвиток особистості і як громадянина-патріота, і як професіонала, який постійно самоудосконалюється. І цей підхід створює великий план по вибору і ухваленню різних державних рішень, форм, методів виховання американської молоді [2].

В Україні у сучасному молодіжному середовищі, багато в чому від-

чуженому від істинної духовності і моральності, слабо розвинена культура відповідальної цивільної поведінки, самоорганізації, недостатньо висока мотивація до участі в громадській діяльності. Причина цього не лише у відсутності загальної стратегії і різкому послабленні управління найважливішими ланками і механізмами в процесі організації діяльності по духовно-моральному і патріотичному вихованню молоді. Важливішим і, мабуть, головнішим негативним чинником є те, що упродовж вже багатьох років не здолана дискредитація практики інтелектуально-морального, культурно-історичного, патріотичного і військово-патріотичного виховання, що не лише існувала десятиліттями, але і самої ідеї формування і розвитку особистості громадянина-патріота.

У зв'язку з цим усе більш невідкладним стає рішення цілого комплексу проблем, що накопичилися у патріотичному вихованні молоді як основного системотворного компоненту виховання в цілому. Це вимагає глибокого вивчення і усебічного аналізу усіх змін, що відбуваються в українському суспільстві, тенденцій розвитку з урахуванням існуючих проблем і протиріч, що народжуються. Величезного значення набуває пошук і розробка принципово нових управлінських механізмів по створенню якісно інших основ діяльності по формуванню підростаючого покоління, що враховують систему його цінностей, потреб і інтересів, а також головні тенденції громадського розвитку.

Патріотичне виховання дітей і молоді є запорукою побудови і розвитку життєздатної, соціально стійкої і динамічно такої, що розвивається цивілізованої правової держави в умовах світу, вкорінення історичної і культурної спадкоємності поколінь, забезпечення національної безпеки країни [5].

За останній час рівень завдань у сфері патріотичного виховання, їх складність в плані реалізації, особливо в процесі взаємодії з державними органами і організаціями, освітніми, науковими і іншими установами значно зросли. Це викликало необхідність створення умов для ефективнішої і системнішої діяльності, як науково-дослідної, так і по забезпеченню взаємодії, хоч би для найбільш підготовленої і компетентної частини фахівців з проблем українського патріотизму.

Це дозволить створити набагато більші можливості для вирішення як науково-дослідних, так і організаційних і інших завдань, до яких відноситься розробка концептуальних і програмно-цільових документів державного і регіонального рівня, створення експериментальних майданчиків, проведення моніторингів і так далі

Основними принципами державної політики у сфері патріотичного виховання визначені:

- 1) визнання необхідності і пріоритетності патріотичного виховання;

- 2) забезпечення права кожного громадянина на патріотичне виховання, неприпустимість дискримінації у сфері патріотичного виховання;
- 3) єдність освітнього простору у сфері патріотичного виховання на території України;
- 4) універсальність і взаємозалежність основних напрямів патріотичного виховання, що припускають цілісний і комплексний підхід до їх реалізації;
- 5) активність і цілеспрямованість в роботі по патріотичному вихованню, що передбачає наполегливість і розумну ініціативу в трансформації світогляду громадян і їх ціннісних установок, орієнтованих на національні інтереси країни;
- 6) облік національних, соціокультурних, регіональних і інших умов у формуванні патріотичних ідей і цінностей, що визначають зміст і особливості патріотизму;
- 7) адресний і диференційований підхід в роботі з громадянами, різноманіття засобів і методів, що враховують особливості і інтереси громадян, їх рівень освіти, соціальне положення та ін.;
- 8) відкритість і незалежність оцінки результатів реалізації заходів, спрямованих на патріотичне виховання громадян.

Мета патріотичного виховання - створення і вкорінення в суспільстві основ патріотизму як пріоритетних духовно-моральних і соціальних цінностей, формування і розвиток у підростаючого покоління найважливіших соціально значимих якостей особи і здатності проявити їх в творчому процесі в інтересах суспільства і держави, у тому числі в тих видах діяльності, які пов'язані із забезпеченням її безпеки.

Завдання у сфері розвитку патріотизму на найближчу перспективу бачаться в наступному:

- розробка концепції українського патріотизму;
- розробка концептуальних основ національної ідеї України;
- розробка концептуальних основ розвитку патріотизму у сучасній українській молоді, що навчається;
- регулярне проведення конференцій, семінарів і інших заходів з цих проблем;
- підтримка кращих проектів патріотичної спрямованості регіонів держави;
- розробка інноваційних проектів практико-орієнтованого плану;
- інформаційне забезпечення цієї теми на сайтах ряду міністерств, відомств, суб'єктів РФ, громадських організацій і об'єднань, центрів патріотичної спрямованості [1].

Основними напрямами державної політики в сфері патріотичного виховання є:

- 1) удосконалення законодавчої і нормативної правової бази патріотичного виховання громадян;
- 2) удосконалення організаційного механізму державного управління в сфері патріотичного виховання;
- 3) формування національної гордості у підростаючого покоління за досягнення попередніми поколіннями в області культури, науки і техніки на усіх рівнях освіти;
- 4) підтримка ЗМІ і видавничої діяльності в області патріотичного виховання громадян;
- 5) державна підтримка ініціатив молоді, дитячих і молодіжних рухів, у тому числі і пошукових об'єднань, різних некомерційних організацій, спрямованих на формування патріотичного виховання молоді;
- 6) створення необхідних умов для соціального, культурного, духовного і фізичного розвитку громадян;
- 7) розробка і впровадження ефективних форм і технологій соціалізації особи громадян, особливо молоді, їх активного включення в рішення соціально-економічних, культурних, наукових, екологічних і інших завдань країни;
- 8) оновлення і збагачення змісту патріотичного виховання, його методів, форм і засобів;
- 9) вжиття заходів, спрямованих на ефективне функціонування системи патріотичного виховання для різних категорій громадян на державному, регіональному і муніципальному рівнях;
- 10) створення системи науково-методичних центрів по розвитку патріотичного виховання громадян на базі освітніх організацій вищої освіти і загально-українських громадських організацій.

**Висновок.** Основний зміст діяльності, здійснюваної по цих напрямках, сфокусований на формуванні у громадян, передусім, у підростаючого покоління, історичної пам'яті, поваги до героїчної і драматичної історії країни, високої вченості, культури, духовності, любові до України, конкретному наповненні патріотичної ідеї, особливо у зв'язку з цінностями і інтересами суспільства, держави, особи, громадянської відповідальності, готовності до гідного служіння Вітчизні і захисту суверенітета, державної цілісності і національного інтересу України.

#### **Список використаних джерел:**

1. Афанасьєва Ю.В «Закордонний досвід патріотичного виховання» // Актуальні проблеми державного управління - 2(52)/20173. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис. 2000, 315 с.
2. Будак В.Д. Військово-патріотичне виховання як складова націона-



льно-патріотичного виховання молоді // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. проф. Анатолія Ситченка. № 4 (55), грудень 2016. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. 396 с.

3. Державна підтримка патріотичного виховання молоді // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2010. Вип. 19. С. 287-297.

4. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні // Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 16-21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj\\_2018\\_2\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_4).

5. Зарубіжний досвід військово-патріотичного виховання студентської молоді // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 253. С. 188-193. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau\\_ped\\_2016\\_253\\_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2016_253_33).

#### References:

1. Afanasieva Yu.V «Zakordonnyi dosvid patriotychnoho vykhovannia» // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia - 2(52)/20173. Habermas Yu. Strukturni peretvorennia u sferi vidkrytosti: doslidzhennia katehorii hromadianske suspilstvo. Lviv: Litopys, 2000, 315 s.

2. Budak V.D. Viiskovo-patriotychno vykhovannia yak skladova natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi / Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky : zbirnyk naukovykh prats / za red. prof. Anatoliia Sytchenka. № 4 (55), hruden 2016. Mykolaiv : MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2017. 396 s.

3. Derzhavna pidtrymka patriotychnoho vykhovannia molodi / L.V. Chuprii // Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. K., 2010. Vyp. 19. S. 287-297.

4. Dosvid hromadianskoho vykhovannia krain YeS v Ukraini / I. A. Dziubenko // Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal. 2018. № 2. S. 16-21. Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj\\_2018\\_2\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_4).

5. Zarubizhnyi dosvid viiskovo-patriotychnoho vykhovannia studentskoi molodi / V. V. Moisieiev // Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii : Pedagogika, psykholohiia, filosofiiia. 2016. Vyp. 253. S. 188-193. Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau\\_ped\\_2016\\_253\\_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2016_253_33).